

ЕМОТИВНІ ВИСЛОВЛЕННЯ ЯК СКЛАДНИКИ АФІЛІАТИВНОГО ДІАЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ДРАМИ)

Стаття присвячена аналізу прагматичних та структурних особливостей емотивних висловлень як складників афіліативного діалогічного дискурсу.

Оптимізація та гармонізація процесу спілкування, а також мінімізація комунікативних невдач є одним із актуальних завдань сучасної комунікативної лінгвістики. Всебічне вивчення процесу спілкування в руслі комунікативної лінгвістики неможливе без звертання до його емоційної сторони. Тому закономірно, що наразі комунікативний підхід до проблеми мовного вираження емоцій розробляється досить широко [1; 2; 3; 4; 5].

У типології діалогічних дискурсів серед інших моделей (діалог-інтерв'ю, інтерпретаційний та інструментальний діалог) виокремлюють афіліативний тип діалогової взаємодії. Основними рисами останнього є особистісно-орієнтована тематика, експресивний тип мовленнєвих дій (жало, радості, вираження розчарування, роздратування тощо), а також довірливий тип інтерперсональної модальності [6: 48]. Потреба висловити емоції, виступаючи в афіліативному діалозі емотивною інтенцією, є провідним мотивом, який спонукає особистість до мовної діяльності. Емотивна інтенція виступає диференційною рисою особливого комунікативного типу висловлень, що визначаються як емотивні. Останні є складниками афіліативного типу діалогової взаємодії.

Розрізняють два види емотивних інтенцій: емоційне вираження почуттів і емоційний вплив [3: 22; 5: 48]. Відповідно, виділяють висловлення, які спрямовані, перш за все, на передачу мовцем власних емоцій, а також висловлення, у яких превалує іллокутивна мета зміни емоційного стану співрозмовника [3: 2]. Явне домінування іллокутивної мети вираження емоцій виявляється у висловленнях, у яких мовець і адресат збігаються: один із видів діалогу – "діалог із самим собою" [2: 164]:

JUANITA. My God, the smell, the touch, the taste, the sound of anguish! Richard! Why couldn't I have held you closer? Held you, held you, borne you, given you life again! Have made you be borne again! (Baldwin)

Персонаж використовує мову насамперед як засіб зняття емоційного стресу, адже відомо, що мовлення поглинає емоційне переживання, останнє ніби розчиняється в словах і зникає [7: 41]. Таким чином, наведене висловлення не є спрямованим на адресата, для мовця значуще лише самовираження.

Проте для міжособистісної взаємодії більш характерною є орієнтація емотивного висловлення на партнера по комунікації. Висловлюючи власне емоційне переживання, мовець прогнозує можливу реакцію з боку адресата:

AMANDA. You're going to listen, and no more insolence from you! I'm at the end of my patience!

TOM. What do you think I'm at? Aren't I supposed to have any patience to reach the end of, Mother? (Williams)

У наведеному прикладі персонаж п'єси, виказуючи обурення з приводу поведінки сина, намагається одночасно вплинути на нього, викликати сором, засмучення тощо.

Для того щоб висловити емоції або вплинути на співрозмовника, мовець використовує широкий спектр емотивних мовних засобів, зокрема, емотивно-оцінну лексику та емотивні синтаксичні конструкції. Реалізація мовних засобів вираження емоцій у діалозі має свою специфіку, що зумовлюється особливостями діалогічної форми мовлення. Так, для синтаксису діалогу характерні дві протилежні тенденції: тенденція до економії мовних засобів та тенденція до їх надмірності [8: 150-151]. Саме ці дві тенденції, які діють на фоні переживання комунікантами певних емоцій, і визначають особливості структурної організації емотивних висловлень діалогічного дискурсу.

У діалозі важливу роль відіграють невербальні засоби комунікації (інтонація, тембр, тон, міміка, жести тощо), які разом із конситуацією забезпечують максимальну економію мовних зусиль. Крім того, одна з функцій емоцій – функція компенсації інформаційної недостатності [9: 89]. Її суть полягає в тому, що емоції дозволяють комуніканту зрозуміти позицію чи реакцію мовця, навіть якщо той не надає достатньої інформації. З іншого боку, вони дають можливість мовцю використовувати мінімум мовних засобів для передачі інформації. Таким чином, емотивні висловлення діалогічного дискурсу зазвичай є актуалізацією простих односкладних речень:

BUFFALO BILL. I think my story may've worked a bit too well.

BUNTLINE. Oh, it's terrific! (Kopit)

Як свідчить матеріал дослідження, серед висловлень афіліативного дискурсу спостерігається висока частотність використання мовленнєвих кліше на позначення різноманітних емоційних реакцій: *I like that! Fancy that! Who do you take me for? Have you gone mad? What nonsense!* Повторюваність комплексу емоцій, що переживає людина, обумовлюється прототиповими ситуаціями їх виникнення. Це, в свою чергу, відображається на виборі емотивних мовних засобів, який також стає автоматичним, набуваючи такого вигляду: стимул → реакція.

Часто вживаними в емоційному діалогічному мовленні є еліптичні конструкції. Спрощення синтаксичної структури полегшує сприйняття інформації, сприяє оперативності спілкування, адже увага відразу акцентується на нових елементах повідомлення:

RUTH. [passionately and suddenly] Oh, Walter – ain't you with nobody?

WALTER. No! 'Cause ain't nobody with me! (Hansberry)

Еліптичні структури характерні для реактивних висловлень, у яких повторюється один чи декілька елементів репліки-стимулу. Окличне висловлення-повтор, як правило, сигналізує про негативні емоції адресата, причому цитується саме той елемент, який спричинив цю реакцію:

BENEATHA: *What have you got to do with who I marry?*

WALTER: *Now I think George Murchison–*

BENEATHA: *George Murchison! I would't marry him if he was Adam and I was Eve! (Hansberry)*

Питальне речення-повтор виражає здивування, адже з семантикою питання якнайтісніше пов'язана саме ця емоція [3: 118]. Здивування може поєднуватися з обуренням, захопленням, роздратуванням тощо. Наприклад, у наведеному нижче фрагменті персонаж здивований та водночас обурений тим, що жінка виступає проти його зустрічі з матір'ю:

SARAH. *I wish you wouldn't go, Simon.*

SIMON(astonished). *Not go? When she asks me to? When we haven't seen each other in four years? Surely you wouldn't want me to hurt her like that? (O'Neill).*

У разі переживання інтенсивних емоцій мовець може відчувати труднощі в доборі слів, що формально знаходить вираження в незакінчених синтаксичних структурах:

SHANNON: *Take my gold cross and hock it; it's 22 carat gold.*

HANNAH: *What do you, what are you...?*

SHANNON: *There's a fine amethyst in it; it'll pay you travel expenses back to States (Williams).*

Вражена подарунком, дійова особа не знаходить потрібних слів для формулювання думки, її співрозмовник мисленнево надає висловленню закінченого смислу за своїм вибором.

У деяких ситуаціях мовець не закінчує речення через те, що його перериває адресат. Адресатні переривання особливо характерні для конфліктного типу дискурсу, як, наприклад, під час спілкування матері та сина всі речення є незакінченими:

TOM. *What in Christ's name am I–*

AMANDA. *Don't you use that–*

TOM. *Supposed to do!*

AMANDA. *Expression! Not in my–*

TOM. *Ohh!*

AMANDA. *Presence!(Williams)*

Протилежна тенденція – тенденція до надмірності мовних засобів у емотивних висловленнях діалогу зумовлюється низкою причин мовного та позамовного характеру, серед яких основними є емоційний стан мовця та його бажання підсилити афективний вплив на співрозмовника.

З метою посилення впливу на адресата мовець намагається підвищити іллокутивну силу висловлення, використовуючи різні повтори (1), звертання (2), експлетиви (3), вставні елементи (4):

(1) BIG MAMA: *And I did, I did so much, I did love you! (Williams)*

(2) MISS FELLOWES: *Don't you dare!*

SHANNON: *Dare what?*

MISS FELLOWES: *Call her, speak to her, go near her, you, you...filthy! (Williams)*

(3) LONG. *Hinsulting us! Hinsulting us, the bloody cow! And them bloody engineers! (O'Neill)*

(4) SISTER. *Strange, we are friendly already (Mc Cullers).*

Повторення мовцем елементів висловлення може свідчити про високий ступінь його емоційної напруги, коли знижується здатність контролювати свій мовленнєвий потік :

BIG MAMA : *Sure of what, sure of what, sure of what– what? (Williams)*

Повтор у емотивному висловленні використовується як у межах одного, так і в межах декількох суміжних речень. Саме на тотожній побудові кількох речень базується стилістичний прийом паралелізму, при якому синтаксична структура відтворюється повністю або частково. Повторення синтаксичної конструкції часто супроводжується субституцією лексичних елементів. Останні привертають увагу співрозмовника, оскільки їх зміст виділяється на фоні ключової ідеї, що представлена у повторюваній частині:

SARAH: *You are afraid! I'm too strong for you! Life is too strong for you! But it's not too strong for me!... Oh, I know you well! You to put on the airs of a Duchess with me! You to talk of honour when in your dream what are you but a greedy, contriving whore!... (O'Neill)*

Паралельні конструкції у наведеному висловленні виступають засобом емоційного впливу на адресата мовлення. Прийом паралелізму в афіліативному діалозі часто вживається у комплексі з іншими стилістичними прийомами синтаксису, також основаними на повторі, зокрема, анафорою (повторенням початкового елемента або декількох елементів у суміжних реченнях):

DEBORAH: *Oh, how can you lie like that? How can you be such a hypocrite? (O'Neill)*

Поєднанням різних повторів досягається додаткова акцентуалізація основної думки висловлення. У цьому випадку йдеться про невдоволення матері поведінкою сина.

Таким чином, специфіка побудови емотивних висловлень англомовного діалогічного дискурсу визначається принципами економії та надлишковості мовних ресурсів. Як доводять результати нашого дослідження, емотивні висловлення, з одного боку, є лаконічними та нерозгорнутими, що забезпечує динамічність комунікації, а з іншого – містять семантично надлишкові елементи, необхідні для кращого взаєморозуміння її учасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Быценко Т.А. Когнитивный анализ прагмасемантических разновидностей РА экспрессива негативной эмоциональности // Вісник Харківського національного університету. – 2003. – № 609. – С. 128-130.
2. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 229 с.
3. Пиотровская Л.А. Эмотивные высказывания как объект лингвистического исследования (на материале русского и чешского языков). – СПб.: Российск. гос. пед. ун-т, 1994. – 148 с.
4. Филимонова О.Е. Язык эмоций в английском тексте: когнитивный и коммуникативный аспекты. – СПб.: Российск. гос. пед. ун-т, 2001. – 260 с.
5. Шаховский В.И., Жура В.В. Дейксис в сфере эмоционально-речевой деятельности // Вопр. языкознания. – 2002. – № 5. – С. 38-56.
6. Сухих С.А. Типология языкового общения // Язык, дискурс, личность: Сб. науч.тр. – Тверь: Изд-во Твер. гос. ун-та. – 1990. – С. 45-49.
7. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К.: Видавничий центр Академія", 2004. – 344 с.
8. Бузаров В.В. Изучение диалогической коммуникации – основная задача коммуникативной грамматики // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 2002. – № 1. – С. 148-151.
9. Гак В.Г. Эмоции и оценки в структуре высказывания и текста // Вестник МГУ. Сер. 9. Филология. – 1997. – № 3. – С. 87-95.

Матеріал надійшов до редакції 16.04.2005 р.

***Мац І.І. Эмотивные высказывания как составляющие афилятивного диалогического дискурса
(на материале современной американской драмы).***

Статья посвящена анализу прагматических и структурных особенностей эмотивных высказываний в составе афилятивного диалогического дискурса.

***Mats I.I. Emotive utterances as constituents of emotive conversational discourse
(on the material of modern American drama).***

The article deals with the pragmatic and structural peculiarities of emotive utterances as constituents of emotive conversational discourse.